

SANAT TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ARKEOLOJİ-PREHİSTORYA-ÖNASYA
EPIGRAFI-ANTROPOLOJİ-MÜZİK-TİYATRO
TEOLOJİ- FOLKLOR

Dört Ayda Bir Çıkar

Cilt: 2 Sayı: 5 Ağustos 1989

Sahibi: Enis KARAKAYA

Genel Yayın Yönetmeni ve Yazı İşleri Müdürü:
Özkan ERTUĞRUL

Teknik Müdür: Tolunay TİMUÇIN

Genel Koordinatör: Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

Genel Sekreter: Halenur KATIPOĞLU

Teknik Sekreterler: Yavuz TIRYAKI - Sadettin ZAYİM
Sanat Yönetmeni: Ziya Nur SEZEN

Halkla İlişkiler Koordinatörü: Gülgün KALKINOĞLU

Yayın Sekreterleri: Gülçin EROL - Gülay BURGAZ

Haber Servisi Sorumluları: Hülya KOÇ - Arzu İYİANLAR
Arzu YILMAZ - Rabia EMEKLİGİL

Mali Müşavir: Selim Sabit SALMAN

Yayın Kurulu: Özkan ERTUĞRUL - Enis KARAKAYA
Selda KALFAZADE - Şebnem AKALIN
Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

DANIŞMANLAR: Prof. Dr. Semavi EYİCE

Doç. Dr. Ara ALTUN Doç. Dr. Selçuk MÜLAYİM

Doç. Dr. Ebru PARMAN - Yard. Doç. Dr. Zeki SÖNMEZ

Dr. Hüsamettin AKSU - Dr. Engin BEKSAÇ

Sargon ERDEM - Erol ÖZKAN

Film: Cem Has Grafik 511 85 85

Kapak - İç Baskı: Örünç Matbaası 528 42 68

Kapak baskısında ÖRÜNÇ MATBAASI'na yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

Dizgi: ÇAĞDAŞ DİZGİ 526 90 88

REKLAMLAR

Arka dış sayfa: 1.000.000.- TL.
Arka iç sayfa: 500.000.- TL.
İç tam sayfa: 400.000.- TL.
İç yarım sayfa: 250.000.- TL.
Ön iç sayfa: 600.000.- TL.

• Yıllık Abone: 20.000 TL.dir. Banka hesap numarasına çıkarılan paranın makbuz veya dekontunun fotokopisi ya da aslı gönderildiği an, dergi Adresinize postalanacaktır. (İstanbul Bayezit Vakıflar Bankası 21-10248-8 nolu hesap)

Yurtdışı Abone ücreti : 20 \$

İRTİBAT ADRESİ: Tolunay Timuçin 527 29 58
Mollafenari Sok. Birol İş Hanı Kat: 3 Cağaloğlu/İstanbul

Hizmetlerinden dolayı Mustafa Selimoğlu'na teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

- Hatay Müzesinin Tarihçesi
(H. Veli YENİSOĞANLI) 2
 - İstanbul'un Bizans Su Tesisleri
(Prof. Dr. Semavi EYİCE) 3-14
 - Kırkkale'deki Koçu Baba Türbesi Hakkında bir kaç Not
(Yavuz TIRYAKI) 15-16
 - Erken Devir Türk Sanatı "Araştırmaları"
(Doç. Dr. Selçuk MÜLAYİM) 17-21
 - Edirne'den (Gülçin EROL) 22
 - Kandil ve Kandilin Motif olarak Anadolu Türk Sanatındaki kullanımı üzerine
(Selda KALFAZADE/M.A. - Özkan ERTUĞRUL/M.A.) 23-34
 - Ben-Hur ve Sinemada Sanat Tarihi
(Pembe CANDANER) 35-37
 - Mihrışah Valide Sultan Meydan Çeşmesi
(Şerife ÖZÜDOĞRU) 38
 - Bahaeddin Ögel'den Kalan Derin İzler
(Yaşar ÇORUHLU/M.A) 39-41
 - Şile'de Kaybolan bir Müze (Selda KALFAZADE/M.A) ...42
 - Silivri'de bir Osmanlı Abidesi Pirî Mehmed Paşa Camii ve Külliyesi
(Yrd. Doç. Dr. Tayfun AKKAYA) 43-48
 - Çiçeğin Türk Süslemesindeki Yeri ve Çiçek Bezemeli Yazmalar (Cihan ÖZSAYINER/M.A) 49-53
 - Karatayhan'ın Çeşme Eyvanını Kuşatan Hayvan Figürleri ile İlgili Bazı Yorumlar
(Şebnem AKALIN/M.A.) 54-61
 - Geride Bıraktıklarımız
(Rabia EMEKLİGİL) 62-65
 - Türk Sivil Mimarisini Kurtarma Çalışmaları ve Bursa
(Zeynep AYGİN) 66- 70
 - Halk Sanatından Günümüze Kalan
.. (Musa SEYİRCİ)..... 71-73
 - Ormana "Ardıçpınar Köyü" Mimari Bezemesine Genel Bir Bakış (Prof. Dr. Özden SÜSLÜ) 75-80
-
- Kapak: Büyük Saray Mozaiklerinden detaylar
(İstanbul Mozaik Müzesi - Sultanahmet)
-
- Dergide yayınlanan Makalelerin sorumlulukları yazarna aittir. Kaynak gösterilmek kaydı ve izin alınarak yararlanılabilir.

ÇİÇEĞİN TÜRK SÜSLEMESİNDEKİ YERİ VE ÇİÇEK BEZEMELİ YAZMALAR

Cihan ÖZSAYINER /M.A.*

Türklerde tabiat sevgisinin kökü çok eskidir. Destanlarımızda ağaç ve tabiata duyulan sevgi apaçıktır. O devirlerde tabiata büyük bir saygı duyulurdu. Mani dininde rahipler fırtınalarda köklerinden kopan nebat ve çiçekleri biraz daha yaşatmak için, su dolu vazolara yerleştirip, mabetlerinde sakladılar. Bu adet zamanla gelenek haline gelmiştir.

Türklerin Çin'le yakın temasları ile çiçek sevgisi, Uzakdoğuya da geçmiş, Japonlar bu çiçek sevgilerini bir sanat haline getirmişler ve bu gün bütün dünyanın hayranlık duyduğu "İkebaña" adı ile çiçek yerleştirme ve yetiştirme sanatı yaratmışlardır.

Türk süslemesine çiçeğin girmesi ve süslemede ki gelişmesi, İslamiyetten sonra olmuştur. Hayvani motifler terk edilerek, üslublaşmış bitki ve çiçek motifleri kullanılmıştır.

11. ve 13. yüzyıllarda Selçuklular, 14.yüzyılda Beylikler devrinde dini kitapların iç ve dış süslemeleri ile diğer sanat dallarındaki süslemelerde çiçek motifi kullanılmıştır. İlk defa Anadolu Selçuklular zamanında, çinilerde bitki motifi görülmüştür. İlk örneklerde bordür süsü olmakla birlikte, 13. yüzyılın ikinci yarısından sonra, daha bol ve zengin kompozisyonlar halinde görülmüşlerdir. Saraylarda kullanılan çeşitli tekniklerdeki çinilerde, genellikle figürlerin etrafında

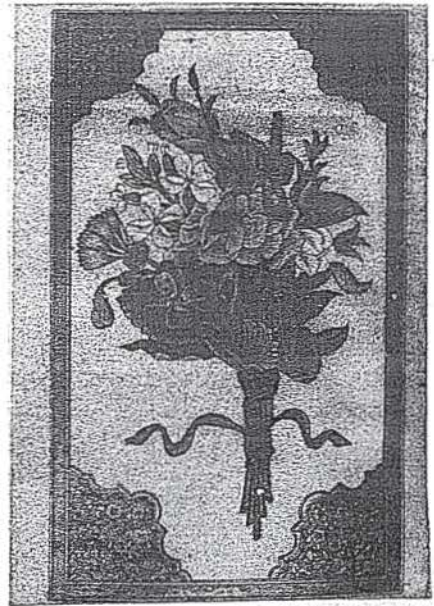
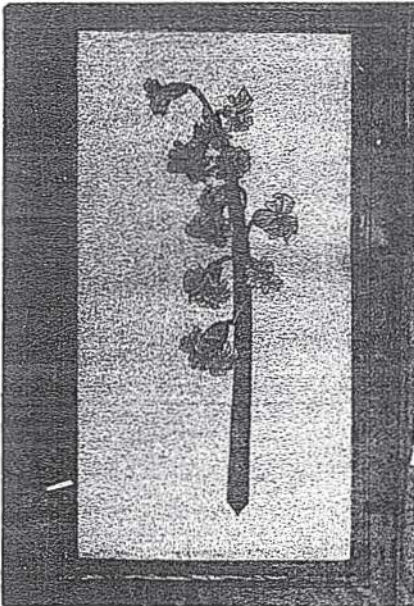
ve köşe dolgularında bitki motifi görülürdü. Bunların içinde nar ve haşhaşa benzeyen naturalist bitkiler olduğu gibi, genellikle palmet-lotus, rumi motifleri kullanılmıştır.

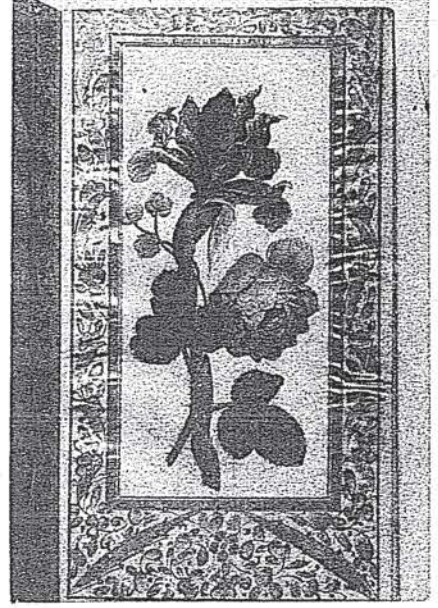
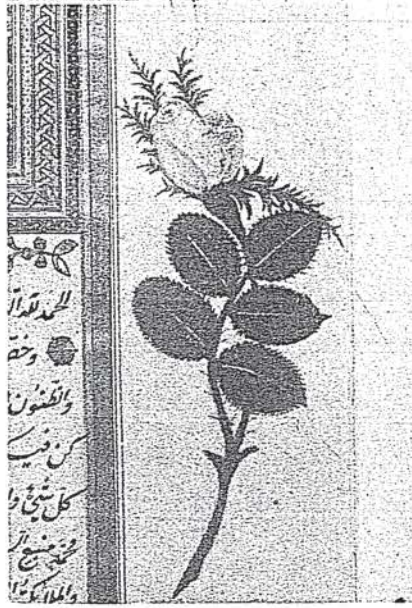
Her sanat dalında çiçek motifi, vazgeçilmez bir unsur olmuştur. 18.yüzyılda bir devre (Lâle devri, 1718-1730) adını vermiştir. Bu devirde çiçek merakı artmış, ilmi eserler yazılmıştır. Lâleyi eski Türk harfleriyle "Allah" ismine benzetmeleri ve lâle isminin de bu harflerden ibaret olup, ebced hesabıyla 66 gelmesi bakımından Şeyhler bile çiçek sevgisinde önyak olmuşlardır.

Türklerdeki çiçek sevgisi, yabancı elçi ve ziyaretçiler üzerinde de hayranlık uyandırmıştır. Bunu yazdıkları hatıra ve mektuplardan anlıyoruz. 1555'te Kral Ferdinand'ın elçisi olarak gelen O.G. de Busbecg "Türk Mektupları"-adlı eserinde görüşlerini şöyle açıklamıştır: "Türkler çiçeğe çok düşkündür, pek garip olmakla beraber bir güzel çiçek için çok para verirler".

Aynı eserinde Edirne'den İstanbul'a gelirken, her tarafta nergis, sümbül ve diğer çiçeklere rastlandığını, lâle ve sümbüllerin renk ve güzelliklerine hayran kaldığını belirtir.

1835 te İstanbul'a gelen, "Sultanın Şehri ve Türklerin Aile Hayatlarında ki Gelenekleri" adı altında yayınladığı kitabında, İstanbul hatıralarını anlatan Julio Pardoe, bir Kur-

ban Bayramı Alayını seyrederken, Türk kadınlarının zarif kıyafetlerine, alınlıklarına taktıkları güllerle ayrı bir güzellik kattıklarını hayranlıkla anlatır.

Çiçek yetiştirmek; devrin padişahlarının da görevi idi. İstanbul ve diğer şehirlerde padişaha ait çok sayıda bahçe vardı. Saray içindeki bahçelere has Bostancılar, saray dışındakilere ise, bostancılar bakardı. İstanbul Bostancıbaşı her yıl idaresi altındaki bütün bahçelerde yetiştirilerek satılan mahsül-lerin defterini, padişaha teslim ederek, sultanlara ait bahçe ve bostanlarda yetiştirilen meyveler 17, sebze 200 dükkanda satılırdı.

IV. Mehmet zamanında (1648-1687) çiçekçilik daha çok gelişmeye başlamış, yetiştirilen yüzlerce çeşit çiçeğin morfolojisi bakımından tetkikleri ile meşgul olmak üzere "Meclis-i Şükûfe" adlı bir çiçek Encümeni kurulmuştur.

Evliya Çelebi'nin kayıtlarına göre, turfanda sebze ve en iyi cins meyve bahçeleri, rengarenk çiçeklerle süslü idi. Eremya Çelebi, Boğaz'daki setler halindeki çiçek bahçelerinden bahseder.

Çiçek minyatürlerinin el yazması kitaplarda çok sık olarak resmedilmesi, Batılılaşma dönemine rastlar. 17. yüzyıldan sonra, Osmanlı minyatüründe belirgin değişiklikler göze çarpar. Özellikle 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda yeni bir sanat ortamının oluştuğu önemli bir dönemdir. İmparatorluğun ilk kez batıya açıldığı bu dönemde, Avrupa ülkeleriyle kurulan siyasal ve ekonomik ilişkiler, kültürel ortamı büyük ölçüde etkilemiştir. Batı bilim ve kültürünün benimsenmesi için yapılan ilk girişimler, hiç kuşkusuz saray çevresinde ortaya çıkmıştır. Bir saray sanatı olan minyatürde, bu nedenle yeniliklerin hemen benimsenmiş olması doğaldır. Lâle devri ile birlikte saraya giren çok sayıda Avrupa eşyası, özellikle batı kaynaklı resimli kitaplar, minyatürü etkilemiş olmalıdır. Nitekim bu dönemde saray ressamı bilinçli denemelere girişmişlerdir. Artık minyatürde yeni konulara yer verilmektedir. Albümlerde toplanan tek yaprak halindeki kır sahneleri, kıyafet ve çiçek resimleri, kadın ve erkek portreleri, tarih konulu minyatürlerin yerini alır. Yeni biçim ve tekniklerde denir. Fakat önemli özellik, iki boyutlu bir anlatım biçimi olan minyatürde, üçüncü boyutun, bilinçle aranmasıdır.

18. yüzyıl boyunca izlenen üslûb yenilikleri, çiçek ve meyve resimlerine yansır. Özellikle Lâle devri ile birlikte, çiçek resimleri yaygınlaşmıştır. Sarayların, evlerin, çeşmelerin, arabaların çiçek ve meyve resimleriyle donandığı bu dönemde, çiçekler için gazeller yazılmış, şiir kitapları çeşitli türde gül, lâle, sümbül, karanfil resimleriyle süslenmiştir. Bu resimlerde katmer, katmer güller, krizantemler, haşhaş çiçekleri, kıvr kıvr yapraklarıyla dipdiri birer dalın üzerinde dururlar.

Minyatürçülüğün canlı parlak renkleri korunmuş, fakat gölgelemelerde işin içine girmiştir. Bunlar, birer yüzeysel süsleme motifi olmaktan kurtulmuştur. Kompozisyonlardaki, istifte incelik başta gelir. Benliğimizdeki ince ve eşsiz tesiri, buketlere aktararak çiçekleri de türkçüştürmüştür. Çiçek bezemeler demet, buket, tek çiçek, vazolara kaplara yerleştirilmiş şekilleriyle, doğaya yakın görünüşlerde yapılmışlardır.

Kütüphanelerimizdeki Şükûfenâme (Çiçek kitabı) lerin sayısı, yirmiyi geçer. Resimli olanları çoktur. Çiçek resimlerini bir araya toplayan albümler buna dahildir. Ayrıca çiçeklerin yetiştirilmesine dair yazılmış risalelerde, kütüphanelerimizde mevcuttur. Bunlar resimli, resimsiz el yazması halindedirler. İhtiva ettikleri bilgiler ve resimler noktasından pek kıymetlidirler.

18. yüzyılda ressam Edirne'li Levni'nin meşhur "Surname" adlı eserinde lâleler çoktur. Bu asrın sonunda Mehmet ve Mevlevi Süleyman tabiatıttan yaptıkları lâle resimleriyle meşhur olmuşlardır. Üsküdar'lı Seyyit Mustafa, Hacı Dede ve Üsküdarlı Ali Efendi yaptıkları kompozisyonlar içinde, lâlâye özel bir yer vermişlerdir.

19. yüzyılda Hezergradlı Ahmet Ataullah "Atai" talebesinden, Salih ve Ali Nakşibendiler oldukça güzel lâlâler çizmişlerdir.

Türk çiçeklerinden gerek stilize ve gerek tabiatıttan örnek alınarak yapılan terkiplerde, en önemli özelliklerden biri de, çiçeklerin üst üste değil, yan yana dizilmesi olmasıdır. Bunda simetri önem verilir. Sağdakiler, solda tekrarlanabildiği gibi, aynı yerlerde başka çiçeklerle değişme yapılır. Bu resimler suluboya ile yapılırdı. Çiçekler boyanırken, tarama, noktalama ve edirnekâri tekniklerinden faydalanılır.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde on dokuz adet, çiçek bezemeli yazma bulunmaktadır. Bu yazıda bunlardan örnekler verilecektir.

Yazmaların tarihi 17.yy ile 19.yy arasında değişmektedir. Çiçek bezemeler Umumi İslâm tarihi, Mushaf lar, Albümler, İslam Dini, Bilimler, Filoloji, Divanlar Gayri İslâmî Dinler gibi değişik konulu eserlerde bulunmaktadır.

Çiçek bezemeler, genellikle süsleme amacıyla yapılmıştır. Fakat, metin ile ilgili olarak, bezenmiş örneklerde vardır. Çiçek bezemeler, kompozisyon olarak, tek çiçek ve buket olarak düzenlenmişlerdir.

Tek çiçek olarak, en fazla gül kullanılmıştır. Daha sonra, gonca gül, sümbül, fulya ve lüle gibi çiçekler bulunmaktadır.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan çiçek bezemeli yazmalar içinde en önemlilerinden biri, Sümbülname-Musavver Sak ve Ebyat-ı Esamî-i Senabil'dir.

H.1149-M.1736 tarihli olan eserin yazarı, Hıfzî, Selahî ve Hüseyin isimli üç farklı yazardır. Türkçe ve talik hat ile yazılan eserin hattatları Ali ve İsmail'dir.

Kırk sekiz yapraktan oluşan eser, 185 x 303 mm. ebadındadır.

Sümbülname, murakka albümü olarak düzenlenmiştir. Her murakkanın, bir yüzünde iri talik hat ile diğer sayfada sulu-boya ile boyanmış sümbüllerden bir veya birkaçının isimlerinin tekrarlandığı bir rubai yer alır. Sümbüllerin saplarındaki kurdele ile bağlı etiketlerde isimleri yazılmıştır. Ayrıca aralara konulan koruyucu ince kağıtlarda ise, etiket şeklindeki küçük kağıtlarda, sümbüllere Türkiye de verilen ismi ile bati kaynaklı bir isim veya bunun tercümesi yazılmıştır. Sayın Prof. Dr.Yıldız Demiriz'in, bu konuda yapmış oldukları araştırmalardan, sümbüllerin ithal edildikleri ve menşe ülkesindeki isimlerin Türkiye de kullanılmadığı ve bu sümbüllerin isimlerinin geçtiği katalog, sulu-boya resim ve gravürlerde yapılan incelemelerden, Hollanda da yetiştikleri ortaya çıkmıştır.

Şeffaf ara yapraklarda yazılı isimler şunlardır: Asıl ismidir laciverd taş, Nahl-i Sur Klodius, Mümessik, Frislandiya Beyi, Necm-i Muallak, Tobac, Hamdir hamde, Kalsiüs, Hımar-ı Mestan, üç güzel, Şah-ı Bahar, Vañ Kralı, Müşk-i perişan, Adonis, Süreyya Tal'at Kartal, Nurun âla Nur, Davud-ül-Mülk, Mevc-i neşat, Somaki taş, İsmidir lavicerd

taş, Gül-i sur, Şenlik gülü, Zülf-i bahar Çeşme, Feyz-i leta-fet, Tuna suyu, Avie-i Gülşen, Acem Şahi, Cümle-i naz, Kral tutisi, Buy-i Sefa, Na müsemma, Dad-ı Hüda, Tac Kaşu, Amber-bar, Girit, Şahi kızı, Mir'atı-Sefa, Orlenas, Ebr-i bahar, Gazub Nafe-i Çin, Sirkeli Baş, Kandil-i nur, Huma kuşu, Dilküşa, Oniki taş, Hatem-i zib, Yakut, İngiltere Kralı, Gök yakut, Müşk-i Hatem, Şenlik, Bedr-i şevk, Frengistan şenliği, Cezbe-i Hüsn, Mihr-engiz, Ren suyu, Tuti kuşu, Şevk aver, Şenlik, Kapudan Paşa, Sim endam, Gül sima, pembe, Turra-i naz, Vilayet beyi, Elmas asıl ismidir, Behçet efza, Yeşim, Dürr-i şehvar, Acem Şahi kızı, Turra-i naz, Vilayet beyi, Necm-i subh, sabah yıldızı, Necm-i muallak, Şems-i İkbâl, Roma Kralı, Zülf-i perişan, Şam padişahı, leb-ber-leb, Nur-i dide, Amber-i riz, asıl ismi yok, Gül-i ruhsar.

Sümbüller, altın cetvellerle çerçevenmişlerdir. Cetvel dışında, altın ile zereşan yapılmıştır.

Diğer bir çiçek bezemeli yazma da, Divan-ı Hidayet'tir. Türkçe olarak yazılan bu eserin yazarı Hidayet'tir. Talik hat ile yazılan bu eser 17.yy sonu ve 18. yy başına tarihlendirilmektedir. Elli altı yapraktan oluşan eser, 255 x 150 mm. ebadındadır. Yazmanın içinde gül ve sümbül resimleri bulunmaktadır.

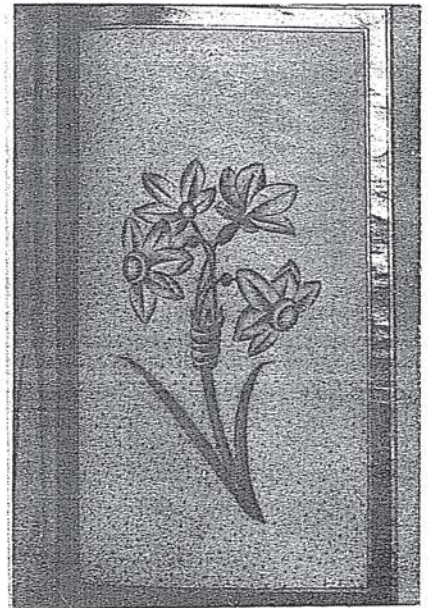
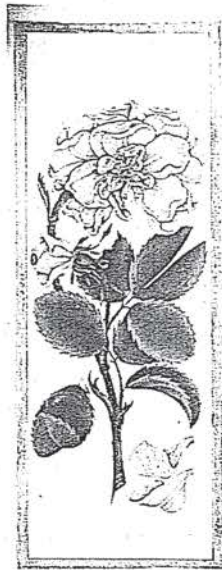
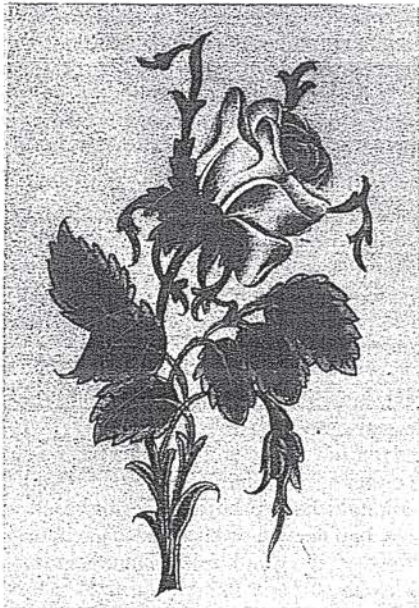
Gül goncası pembe renktedir. Tarama tekniği ile boyanan gül goncasının etrafında üç tel rumi çerçeve bulunmaktadır. (Y.25 a)

Sümbül ise kırmızı renkte ve katmerlidir. Konturları kırmızı renkte olan sümbül tek dal halinde boyanmıştır. (Y.54 a)

Sümbülün etrafı, kırmızı üzerine siyah benekli ve lacivert cetvellerle çevrilmiştir.

Çiçek bezemeli diğer bir yazmada, murakka olarak düzenlenmiş olan albümdür. Tarihi bilinmeyen bu yazma, 1930 yılında Londra sergisinde teşhir edilmiştir. Veliyettin Efendizade'den intikal ettiğine dair, eserin iç kabında bir kayıt vardır. 30 x 44,5 cm. ebadındaki eser, 41 yapraktan oluşmaktadır.

Çeşitli yazı ve minyatürlerin yer aldığı bu eserde, gül ve lüle minyatürleri boyanmıştır. Bezeme sanatçısı, Abdullah Buhari'dir. Abdullah Buhari 1730-1754 yılları arasında I.Mahmut döneminde yaşamıştır.

Y.18 b. de açık pembe açılmış gül boyanmıştır. Oldukça naturalist olarak boyanan gül, idealize edilerek verilmiştir.

Y.39 b. de aynı üslupta gül goncası boyanmıştır. Gonca gülün sapı ve yaprakları, yeşilin değişik tonlarıyla boyanmıştır. Cetveli zencerek motiflidir.

Y.40 a da, pembe lâle boyanmıştır. Pembe lâle, çok narih bir çiçek olarak verilmiştir. Çiçeğin taç yaprak uçları kordon gibi bükülmüş, birbirine burulmuştur. En uça bu bükülmeler az açılmaktadır. Lâlenin yaprakları kıvrıntılı ve kenarları dendanlıdır. Köşelerde, mavi zemine altınla tezhipli üçgenler yapılmıştır.

Buket olarak düzenlenmiş çiçek bezemelere, arapça olarak yazılmış Mushaf'ta rastlamaktayız. H.1171/M. 1757-58 tarihli olan eser, nesih hat ile Hafız Yusuf tarafından yazılmıştır. 444 yapraktan oluşan yazma 200 x 133 mm. ebadındadır.

Y.444 a da renkli bir çiçek demeti boyanmıştır. Bukette, kırmızı gonca gül, mor süsen, mor menekşe, kırmızı çok açılmış lale, pembe gül, mavi peygamber düğmesi, beyaz şeb-boy, sarı suzi-nergis, koyungözü gibi çiçekler yer almaktadır. Çiçekler sap kısmından kırmızı kurdele ile bağlanmıştır. Bukette kullanılan çiçekler form ve renk açısından oldukça naturalisttir. Buketin etrafında, altın çerçeve yapılmıştır. Köşebentlerde, altın zemin üzerine bitkisel tezhip yapılmıştır.

Çiçek bezemeli yazmalardan biri de, Arapça yazılmış Mushaf'tır. H.1178/M.1764-65 tarihli olan Mushaf irice nesih hat ile, Divan-ı Hümayun katiplerinden Hafız Süleyman tarafından yazılmıştır.

538 yapraktan oluşan eser 220 x 143 mm. ebadındadır.

Y. 537 b de, sayfanın alt sağ ve solundaki kesik üçgen şeklindeki alanlarda, altın zemin üzerine gül ve laleden oluşan buket boyanmıştır. Boyama tekniği Edirnekâriyi andırır. Bu bölümün etrafı, altın ve mavi zemin üzerine zencerek motifli cetveller ile çevrilmiştir. Buketçik, kırmızı kurdele ile bağlanmıştır.

Y. 538 a.da, köşelik ve şemseli klâsik tezhib yer almaktadır. Şemse ve salbekte, altın üzerine çiçekler boyanmıştır. Şemsedeki bukette, gül, yasemin, manisa lâlesi, ayçiçeğine benzeyen bir çiçek yer almaktadır. Salbeklerde ise, Manisa lâlesi boyanmıştır.

Mirşad-el-enam isimli yazmada, çiçek bezemelidir. Talik yazı ile arapça olarak yazılan eserin yazarı, Ali B. Mehmet b.Hasan el-Ödemişî'dir. Eser III. Sultan Selim'e (1789-1807) tadim edilmiştir.

58 yapraktan oluşan eser, 220 x 125 mm. ebadındadır.

Y.2 a da, kırmızı gül ve goncası tam sayfayı kaplıyacak şekilde boyanmıştır. Köşelerde, altın ile rokoko üslupta, halkâr tekniğinde bezemeler yapılmıştır. Altın ve kırmızı cetveller ile çevrilmiştir.

Y.2 b. de, cetvel dışında sayfa kenarında pembe gül goncası boyanmıştır. Bu gül goncası diğerinden daha farklı bir karakterdedir.

Divan-ı İlhami, isimli eserde çiçek bezemelidir. Türkçe olan eser, nestalik hat ile yazılmıştır. Yazarı III. Selim'dir. Tarihi bilinmemekle beraber, bu konuda çalışan Sayın Günsel Renda'ya göre II.Mahmut dönemine aittir.

21 yapraktan oluşan eser, 245 x 130 mm. ebadındadır.

Y. 5 a.da, katmerli mavi sümbül boyanmıştır. Cetveller altındır. Cetvel dışında altın ile hâlkâr bezeme yapılmıştır.

Y 7 a.da, kırmızı gül, mor süsen, sarı düğün çiçeği'nden meydana gelen güzel bir buket görmekteyiz. Bukette batı sanatının etkisi açıkça görülmektedir. Çiçekler oldukça naturalist tarzda boyanmışlardır. Altın cetvellerin etrafında hâlkâr bezeme vardır. Y.17 a.da, sarı zerrin bulunmaktadır. Çiçeklerin uçları cetvelle kesilmiş, bir kısmında cetvel dışına taşmıştır. Zerrinlerin taç yaprakları, birbirine adeta ağ gibi

örülmüştür. Cetvel dışında, gümüş ile zereşan yapılmıştır.

Delail el Hayrat'larda da çiçek bezemeler bulunmaktadır. Nesih ile Arapça olarak yazılan eserin yazarı, Ebu Abdullah Muhammed b.Süleyman El-Cuzuli es-Samlali'dir. Hatlar Hafız İbrahim Nasib tarafından yazılmıştır.

H.1271/M.1855 te istinsah edilen eser 100 yapraktan meydana gelmiştir. Yazma 165 x 110 mm. ebadındadır.

Y.100 a. da, pembe sümbül bulunmaktadır. Köşelerde altın ile yapılmış çiçekli bezemeler vardır. Cetvelin alt kenarında "Hacı Babası" olarak bezeme sanatçısının ismi okunmaktadır.

H.1272/M.1855-56 tarihli Mushaf'tada çiçek bezeme bulunmaktadır. Arapça olan eser, Mustafa Nüzheti tarafından nesih hat ile yazılmıştır. 305 yapraktan oluşan Mushaf 155 x 98 mm. ebadındadır.

Y.305 a da, altın zemin üzerine, pembe gül açılmamış tomurcuğu ile boyanmıştır. Köşeliklerde akant yapraklarından oluşan bezeme bulunmaktadır. Altın çerçeve dışında altın zemin üzerine kıvrık kurdele ile ayrılan akant yapraklarından meydana gelen bezeme yapılmıştır.

Diğer çiçek bezemeli Mushaf ise, H.1272/1885-86 tarihli dir. Arapça olan eser, Hafız İbrahim Nasib tarafından nesih hat ile yazılmıştır. 307 yapraktan oluşan Mushaf, 194 x 125 mm. ebadındadır.

Y. 307 a da, açılmamış tomurcuğu ile kırmızı bir gül boyanmıştır. Altın cetvelin köşelerinde, güneş motifleri kullanılmıştır.

H.1212-1253 tarihleri arasındaki olayları içeren Vakainame'de de çiçek bezemeler bulunmaktadır. Vak'antüvist Halil Bey tarafından yazılan eserin dili Türkçe'dir. Nesih hat ile yazılan eser, 19.yy.ln ilk yarısına tarihlendirilmektedir.

127 yapraktan oluşan eser, 320 x 220 mm. ebadındadır.

Y. la da, kırmızı renkli, bir gonca gül boyanmıştır. Altın cetvel içinde, altın ile yapılmış halkâr köşebentler bulunmaktadır.

Y.128 a.da kırmızı gül, açılmamış goncası ile boyanmıştır. Cetvel ve köşelikler Y.1 a da olduğu gibidir.

Çiçek bezemeli diğer bir yazmada Kitab-ı Makbul der hal-huyul (Atların ahvaline dair) dir. Türkçe olarak yazılan eserin yazarı, Ali Hadi'dir. 19.yy'a tarihlenen eser, nesih hat ile Abdülahad Vahdeti tarafından yazılmıştır.

45 yapraktan oluşan eser, 195 x 123 mm. ebadındadır.

Y.46 a.da pembe gonca gül, boyanmıştır. Gülün açmamış goncasınında zarif bir biçimde verildiğini görmekteyiz.

Çiçek bezemeli diğer bir eserde, H.1279/M.1862-63 tarihli Mushaf'tır. Arapça olan eser, nesih hat ile Muhammed As'ade ve Bursalı Muhammed Tahir tarafından yazılmıştır.

309 yapraktan oluşan eser, 204 x 125 mm. ebadındadır.

Y.1b. ve 2 a. da sarı renkli Fulya boyanmıştır. Her iki sayfadaki Fulyaların aynı olması, sanatçının kalıpla çalıştığını göstermektedir. Çiçekler değişik açılardan verilerek, derinlik sağlanmıştır. Çiçeklerde, aşırı stilizasyon ve şematik bir çizim kullanılmasına rağmen, çiçeğin özellikleri belirtilebilmiştir. Sayfa zemininde, altın ile üç benekler yapılmıştır. Çiçeğin etrafı, altın cetvel ile çevrenmiştir.

Görülüyor ki, incelediğimiz yazmalardaki çiçek ve buketler renk, biçim ve düzenlenişleri bakımından ait oldukları asırların özelliklerini yansıtan şaheserlerdir.

Türk çiçek ve buketlerinin en önemli özelliği, naturalist olmalarıdır. Sanatçı çiçeği hayalinden ve kendinden bir şeyler katarak değil, tabiattaki haliyle boyamaya çalışıyor.

Lâle devri ile birlikte, batı ile olan ilişkilerimiz artınca, batı etkisi kaçınılmaz olmuştur. 17.yy.da klâsik Osmanlı sanatına karşı doğan reaksiyonla, "Türk Buketi" önemini arttırmıştır. Buna, bu devrin sonuna doğru artan çiçek merakı da yardımcı olmuştur.

18.yy.da Barok devirde, klâsik devrin sonlarında, üslûplaşmaya başlayan motiflerin baroklaştığını ve kendi öz karakterini ve Türk özelliklerini Avrupa tesiri ile konuşturmaya başladığını görmekteyiz. Ne olursa olsun, Türk sanatçısı gördüklerini aynen taklitten sakınmış, batı süslemesinin Türk ekolünü oluşturmuştur.

19 yy.da rokoko süsleme, bizim sanatımıza da girmiştir. Çiçek ve buketlerdeki tertip, aynı olmakla beraber, yavaş yavaş stilizasyon başlamaktadır.

Osmanlı sanatının pek çok çeşitli eserinin üzerinde, devre damgasını vuran, üslûb birliği görülür. Fakat, kullanılan malzemenin farklı olması ve teknik özellikler, sanatkarların şekil ve renk anlayışı, motiflerin durumunu etkilemiştir. Çiçek motiflerinin kullanılmadığı, hemen hiç bir sanat dalı kalmamıştır.

Türk sanatçısının ince zevki ile boyadığı bu yazmalar, dünya sanatı içinde önemli bir yer tutar. Avrupa'da, sanatçı ta-

biata sadık kalarak, renkli çiçek eskizleri çizmiştir. Ama bunları hiç bir zaman Türk Sanatçısı gibi, kitap bezemesinde kullanmamış, yapılacak bir tablonun bir parçası olarak düşünmüşlerdir. Avrupalı sanatçının tabiattan esinlenmeyerek, imajından çiçek boyadığı da bilinmektedir. Bunlar tablo halinde resmedilmişlerdir.

Resmedilen çiçeklerin, dini bakımdan sembolik tarafları da vardır. İncelediğimiz yazmalardaki gül motifi, bizim dinimiz açısından sembolik bir anlam taşır. Doğuya gelince, İran'da da albüm sayfasına yapılmış suluboya çiçek resimlerine rastlanır. Detayları ile işlenen çiçeklerde Avrupalılaşma temayülü görülür. Hiç birinde Türk çiçek ve buket özelliğini gösteren örneklere rastlanmaz.

Uzakdoğu da da çiçek, sevilen bir motif olmasına rağmen, Türk çiçekleri gibi naturalist olmaktan uzaktır.

Türk sanatçısının süsleme sanatlarında çiçek kullanması, onun doğaya ve bahçeye ne kadar önem verdiğini gösterir.

BİBLİYOGRAFYA

Akar, Azade, "Tezini Sanatlarımızda Vazo motifleri", *Vakıflar Dergisi*, s.8, Ank. 1969, s.267-271

Akar, Azade-Cahide Keskiner, *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, İst. 1978, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, 2.

Atasoy, Nurhan, "Türklerde Çiçek Sevgisi", *Türkiyemiz*, İstanbul 1971, s.14-24.

Demiriz, Yıldız, *Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler*, İst. 1986.

Erdoğan, Muzaffer, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", *Vakıflar Dergisi* s.4, Ankara 1965, s.149-182.

Esmer, Akide, *İstanbul Abidelerinde Vazodan ve Kökten Çıkan Çiçekler Kompozisyonlu Çiniler*, İstanbul 1972, İst.Ün.Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, no: 413

Glück, Heinrich, "16. ve 18. yüzyıllarda Saray Sanatı ve Sanatçılarıyla Osmanlıların Avrupa Sanatları Bakımından Önemi", 1974, İş Bankası Kültür Yayınları: 152, s.119-149.

Karatay, F.Ethem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1969, C.IV, Topkapı Sarayı Müzesi Yay. No: 15

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu, İstanbul 1966, C.111, Topkapı Sarayı Müzesi Yay. No: 15.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu, İstanbul 1964, C.11, Topkapı Sarayı Müzesi Yay. No: 15

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu, C.1, Topkapı Sarayı Müzesi Yay. No:15.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu, İstanbul 1961, Topkapı Sarayı Müzesi Yay. No:12.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi *Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, C.1, Topkapı Sarayı Müzesi Yay. No:2.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi *Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, C.11 Topkapı Sarayı Müzesi Yay. No:2

Kömürçüyan, Eremya Çelebi, *XVII. Asırda İstanbul*, İstanbul 1952. Tercüme eden: Brant D.Andreasyan, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayını No. 506.

Özsayiner, Z.Cihan, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki Çiçek Bezemeli Yazmalar*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İst.1981

Renda, Günsel, *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı*, Ank.1977, Hacettepe Üniversitesi Yay. C.17, T.T.K. Basımevi:

Renda, Günsel-Erol Turan, *Başlangıcından Bu Güne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi*, İst. 1980, C.1 Tiğlat Basımevi.

Ülkütaşır, M.Şakir, "Çiçek Encümeni (Meclis-i Şükufe)" *Türk Kültürü* 74 aralık 1968 yıl:7 s:160-163.

Ünver Süheyl "Türk sanatında çiçekler ve buketler" *Türkiyemiz*, 22, Haziran 1977 s.14-17

"Türkiye'de Lâle Tarihi", *Vakıflar Dergisi* 9, s.265-276.

"Ustası ve Çırağı ile Hezargradlı zâde Ahmet Ataullah, Hayatları ve Eserleri", İstanbul 1955, Tege Laboratuvarı Yayınları, No:7

Müzehhib ve Çiçek Ressamı Üsküdarlı Ali, İst. 1954, tege Laboratuvarı Yayınları, No.6.

XVI. Asırda 6 Türk Buketi, İst. 1953, İsmail Akgün Matbaası, resimlerini bastıran: Santa Farma.

Ünver Gülbun, "Osmanlı Sanatında Vazolu, Vazosuz Çiçek daketleri" *Vakıflar Dergisi*, s.9, Ank. 1971, s.321-327